

Андрій Бовгиря

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут історії України НАН України
(Київ, Україна),
<https://orcid.org/0000-0001-9060-6409>

КИЄВОРУСЬКА МИНУВШИНА В ТЕКСТАХ ГЕТЬМАНЩИНИ

***Анотація.** Києворуське минуле не стало важливою складовою частиною наративних текстів; їх автори, здавалося б, ігнорували цю тему. Однак певні елементи, попри відсутність подієвого опису, включено до змісту наративних і актових джерел задля історичної легітимації української автономії, надання їй статусу, який існував у держав-сусідів. **Метою статті** є аналіз функціонування в наративах і актових матеріалах дискурсу киеворуського минулого. Водночас автор намагається простежити, які маркери ідентичності конструювалися з його допомогою. **Методологія дослідження** базується на деконструкції текстів — актових і наративних, які побутували в Гетьманщині впродовж означеного періоду. **Наукова новизна** полягає в комплексному дослідженні масиву текстових джерел, що дало змогу реконструювати один із ідеологічних аспектів створення нової спільноти — «козацького малоросійського народу». Робиться висновок, що киево-руське минуле інструменталізоване в текстах для надання легітимності автономній державі та її спільноти. Його присутність в наративних текстах і документах використовувалась як додатковий аргумент у етногенетичних конструкціях у поєднаннях з хозарським міфом, створенні аналогій з сучасними авторам подіями й процесами. Сюжети з нього присутні в документах Гетьманщини передусім для «зовнішнього споживача» — Речі Посполитої й Московського царства, з метою вивищення її державного статусу.*

***Ключові слова:** Гетьманщина, Русь, конструювання ідентичності, «козацькі літописи».*

Як сприймалися киеворуські часи, образ давньої Русі у добу Гетьманщини? Які існували джерела для формування такого сприйняття, яким чином отримана інформація відображалася в текстах і чи слугувала вона інструментом для конструювання нової ідентичності?

Відомо, що на українських землях в кінці XVI — початку XVII ст. були створені деякі списки Іпатіївського літопису¹. Але в жодному з текстів, що були створені в Гетьманщині, не вдалося знайти слідів їх використання. Своїми джерелами козацькі автори вважали, насамперед, твори польських істориків — Матея Стрийковського, Олександра Гваніні, Мартіна Кромера або ж літописи «козарські»². Втім, за інтригуючим визначенням останніх ховаються лише списки відомих козацьких літописів XVII — початку XVIII ст. Таким чином, інформація про історію Русі була відома авторам і читачам не з давньоруських літописів, а через річпосполитське посередництво. Найбільш репрезентативною в цьому відношенні була «Хроніка» Матея Стрийковського, широко відома на східнослов'янських землях в XVII ст., свідченням чого є її чотири переклади руською мовою, здійснені в період 1582–1618 рр.³

Стрийковський, користуючись списками давньоруських літописів, зробив систематичний виклад історії Русі від її початків до занепаду. Але, попри популярність цього тексту, «давньоруська» його частина так і не стала підставою для нарративів Гетьманщини. Лише окремі з них розпочинаються короткими екскурсами у давньоруську добу. Так, наприклад, в «Літописі Граб'янки», «Короткому описі Малоросії» є згадки про існування держави Володимира Великого та її розпад⁴. У «Літописі Граб'янки» в сюжеті про хозарів поміщено фрагмент про їх данників — руських князів і про подальшу асиміляцією хозар Руссю⁵. У відносно пізньому творі 1765 р. Петра Симановського «История о малороссийском народе» також зустрічаємо короткі повідомлення про князів Олега та Ігоря, але в контексті передісторії виникнення козацького стану⁶. Цими короткими фрагментами, по суті, і обмежується виклад подій киеворуської історії в наративах XVII–XVIII ст., які в більшості своїй, за винятком окремих незначних сюжетів і згадок, концентруються все ж на історії Гетьман-

¹ *Пріцак О.* Іпатський літопис та його роль у реставрації української історичної пам'яті // Чому катедри українознавства в Гарварді? Вибір статей на теми нашої культурної політики (1967–1973). Нью-Йорк, 1973. С. 49–51.

² Ці джерела часто вказує Самійло Величко у своєму творі, синонімами також виступають літописи «козацькі», «рукописні». (*Самійло Величко.* «Літопис». Київ, 2020. С. 399, 468).

³ *Ульяновський В., Яковенко Н.* Український переклад Хроніки Стрийковського кінця XVI — початку XVII століття // Рукописна і книжкова спадщина України. 1993. Т. 1. С. 9.

⁴ *Летопись гадячского полковника Григория Грабянки.* Київ, 1854. С. 17; *Короткий опис Малоросії (1340–1776) / Упоряд. А. Бовгиря.* Київ, 2012. С. 30.

⁵ *Летопись гадячского полковника Григория Грабянки.* Київ, 1854. С. 13.

⁶ *Симоновский П.* Краткое описание о козацком малороссийском народе и о военных его делах. Москва, 1847. С. 3.

щини, заторкуючи події з початку XVI ст. — час діянь перших козацьких очільників⁷.

Чому ж творці козацького літописання ігнорували такий, здавалося б, потужний і героїчний пласт минулого, відмовлялися спиратися на нього в своїх історико-ідеологічних побудовах.

Події киеворуського минулого не були такими актуальними для конструювання ідентичності в Гетьманщині. Наприкінці XVII — у першій половині XVIII ст. — часі створення більшості історичних наративів — існувала вже інша політична реальність. Русь, її історія, як зазначає Олексій Толочко, використовувалися як засіб самоідентифікації в «тілі» Речі Посполитої для іншого «адресата» — Речі Посполитої. Тепер же з її боку загроза не виходила, а історія давньої Русі переважно втрачала роль ідентифікаційного маркера. Вона жодним чином не відособляла козацьку еліту і не санкціонувала її особливого становища в новій державі. Навпаки, Русь і православ'я «розчиняли» козацьку еліту в російському нобілітеті⁸. Концепт Русі активно експлуатувався ідеологами Московського царства для затвердження своїх прав на колишні руські території⁹. Русь стала також засобом легітимації для офіційно відновленої після Брестської унії православної ієрархії Київської митрополії, діячі якої, починаючи з другої половини XVII ст., активно допомагали московським елітам «згадувати» своє давньоруське минуле. Відносини козацької автономії з Московським царством, а потім імперією були далеко не безхмарними, як і відносини козацької верхівки з православною церквою, що змінилися після періоду взаємовигідного «симбіозу». Останній з боку

⁷ На думку В. Антоновича, автори XVIII ст. ототожнювали козацтво XVI ст. і державну структуру Гетьманату. Тому, щоб зв'язати два періоди вітчизняної історії — до Богдана Хмельницького і після, вони намагалися створити єдиний хронологічний ряд козацьких ватажків, за аналогією з рядом правлячих монархів в сусідніх країнах. Оскільки реальних підстав для цього не було, вони, користуючись неясними фактами польських авторів, приписували звання козацького гетьмана будь-кому, про кого знайшли відомості, що він очолював козацькі загони, прикордонним старостам та ін. (*Антонович В.* Неизвестный доселе гетман и его приказ // Киевская старина. 1883. Кн. 5. С. 141.)

⁸ *Толочко О.* Києво-руська спадщина в українській історіографії XVIII ст. // Україна і Росія в історичній ретроспективі. Т. 1: Українські проекти в Російській імперії. Київ, 2004. С. 314–315.

⁹ *Затилюк Я.* Предки «козацького малоросійського народу» і киево-руська спадщина в ув'язненні еліти часів Пилипа Орлика // Пилип Орлик: життя, політика, тексти / Матеріали Міжнародної наукової конференції «Ad fontes» до 300-ліття Бендерської конституції (1710 р.). Київ, НаУКМА, 14–16 жовтня 2010 р. Київ, 2011. С. 135.

козацтва проявлявся в політико-мілітарної підтримки церковних інститутів¹⁰, а з боку церкви — в ідеологічній легітимації козацтва¹¹.

Але, не дивлячись на відсутність подієвого опису давньоруського минулого, інформація про нього екстрапольована як в тексти наративів, так і в актові матеріали. При цьому відбувалося конструювання нової спільноти — «малоросійського козацького народу», надавалося історичне обґрунтування його існування і унормовувався його статус поряд з сусідніми народами. Елементи цього минулого задіяно в кількох аспектах — етногенетичному, територіальному, конфесійному, кожен з яких відповідав за конкретний маркер ідентичності — походження народу, його етногенетичний міф, уявлення про «свою» землю. Тут увагу акцентуємо на ще одному аспекті — легітимаційному. Руське минуле в наративних і актових текстах Гетьманщини виступає інструментом легітимації держави та її суспільства. Мова не піде про аналіз різних контекстів вживання в текстах категорій Русь / русь / руський, а про уявлення, власне, киево-руської історії та її інструменталізацію.

¹⁰ Козацтво стає активним гравцем на політичній арені після Брестської унії. Після відходу від православної самоідентифікації, згасання княжих родів, представники яких довгий час виступали покровителями православної церкви, цю роль бере на себе саме козацтво. Вже у 1610 р. козаки подали перший протест в київський гродський суд на захист православної церкви (Акты, относящиеся к истории Западной России. Санкт-Петербург, 1865. Т. 2. С. 58–60). Як зазначає Сергій Плохій, «козацтво забезпечило гнану церкву своєю збройною підтримкою, яка в розіденій князівським і шляхетським свавіллям Речі Посполитої значила не менш, ніж сеймові постанови і королівські універсали». Підтримка православ'я додавала козакам престижу. Довгі роки це було справою шляхетного стану. Захищаючи церкву, козаки прокладали собі шлях в політичну еліту Речі Посполитої (Плохій С. Наливайкова віра: козацтво та релігія в ранньомодерній Україні. Київ, 2005. С. 148–149.). Апогеєм діяльності козацтва як опори православ'я стала його вирішальна участь в хіротонії єрусалимським патріархом Феофаном нової ієрархії і відновленні Київської митрополії на чолі з Іовом Борецьким 1620 р.

¹¹ Козацтво, перехопивши ініціативу в справі опіки православ'я від князів, замістило їх в дискурсі тодішніх текстів, авторами яких виступали церковні інтелектуали. Як раніше князі, так тепер козаки уособлювали велич славної руської традиції. Так, в «Протестації» Іова Борецького козаки виступають як народ лицарський, поборники і захисники православної церкви (Жукович П. Протестация митрополита Иова Борецкого и других западно-русских иерархов, составленная 28 апреля 1621 года // Статьи по славяноведению. 1910. Вып. 3. С. 135–153). У «Палінодії» Захарія Копистенського козаки виписані як нащадки «яфето-роського покоління», захисники віри, яку «за Владимира от греков принятую держат», «живой и движущий мур, башты броньныи» (Копистенский З. Палинодия или книга обороны Кафолической Святой Апостолской Восточней Церкви и Святых Патриархов // Русская историческая библиотека. Санкт-Петербург, 1878. Т. 4. С. 1111).

Найбільш ранні відомості про Русь містить хозарський сюжет вже згадуваного «Літопису Граб'янки». У ньому присутнє класичне оповідання про стягнення данини хозарами з руських земель — «...белчаніе кожи от всякого дому и по шелягу от плуга»¹². Саме цей фрагмент про данину зустрічається і в інших наративах — «Синописі», «Хроніці» Матея Стрийковського. В означених текстах це була, по суті, єдина, крім згадок про Святославів погром Хозарії, інформація про відносини хозар і Русі. Втім, хозарський сюжет «Літопису Граб'янки» дещо розширює ці відомості. Згідно з ним, руські князі Аскольд і Дір оволоділи Києвом і перестали платити данину хозарам. А їх наступник Олег забрав від хозар Сіверщину і територію радимичів¹³. Правління Ігоря автору ніяк не вдалося включити в цей контекст, тому, описуючи його походи і обставини смерті, він був змушений констатувати: «ничто же памяти достойное с козарами сотворивши»¹⁴.

Проте його син і спадкоємець Святослав був максимально вписаний в хозарську історію. Спочатку він звільнив від данини племена в'ятичів і приєднав їхні землі. Потім вступив в конфлікт з каганом, вимушеним тепер боронити свої землі. Результатом успішної війни стало оволодіння хозарською столицею і накладення данини на самих хозар.

Надалі цей зв'язок історій забезпечується через спільного ворога. Спочатку це були печеніги і половці, які нападали на Русь і хозар, яких «чрез многие лета на казаров бранию воюющее, в мале не до конца их истребиша»¹⁵. Потім ними стали монголи, що зруйнували Київ. В процесі монгольського завоювання зникли печеніги і половці, а вцілілі хозари стали називатися «малороссийские вои»¹⁶.

Таким чином, перед автором хозарського сюжету постала дилема об'єднати дві історії — давньоруську і хозарську. Здійснювалося це через ілюстрацію взаємовпливу, загальні моменти історії, спільних ворогів, внаслідок чого руське і хозарське минуле ставало «своєю» історією «малоросійського козацького народу».

У наступних наративних лініях киеворуська тематика використовується для створення аналогій між давньою Руссю і Гетьманщиною, метою якої було утвердження історичної спадкоємності держави і спільноти, що її населяла. Руська історія тим самим також закріплювалася як «своя». Її мотиви і окремі сюжети пов'язувалися з подіями і явищами історії

¹² Летопись гадячского полковника Григория Грабянки. С. 13.

¹³ Там же.

¹⁴ Там же.

¹⁵ Там же. С. 13.

¹⁶ Там же. С. 14–15.

Української держави. Йдеться, наприклад, про витоки конфлікту з поляками, внутрішні міжусобиці.

У розділі «Літопису Граб'янки» «Како Мала Русь подпаде лядскому иго», щоб простежити історію цього підпорядкування, автор робить екскурс в киеворуське минуле. Витоки занепаду він бачить в поділі єдиної держави «самодержця» Володимира на дванадцять князівств, що викликало ланцюг міжусобиць, які призвели спочатку до монгольського нашествия, а потім до литовсько-польського завоювання¹⁷. Ці ж повідомлення використовуються для проведення аналогій з історією Гетьманщини, яка також потерпала від поділів і внутрішньої смути, наслідком чого стала втрата більшої частини її території і внутрішнє ослаблення держави.

Тема Русі стає затребуваною у наративних сюжетах про причини війни з поляками. Руське минуле виступає тут джерелом тих прав і вольностей «малоросійського козацького народу», через нехтування яких, власне, і почалася війна. Ці права, як стверджує автор «Літопису Граб'янки», були надані «продком нашим» — «презацному и старожитному народу руському» ще в часи Володимира — «князя російського» и «самодержця» Ярослава Володимировича, а потім затверджені литовськими князями і польськими королями¹⁸. Права і вольності ставали тією константою, яка пов'язувала давньоруське минуле і сучасну Гетьманщину, знову стверджуючи його як «свою» історію. Руські князі стають «нашими антицесорами» і «валечними продками», а Русь — «предковичною отчизною нашою».

З початком Хмельниччини і виникненням держави тема Русі актуалізується в актових матеріалах. Причому історичні аргументи висуваються як в переговорах з польським королем, так і з московським урядом, вирізняючись при цьому окремими аспектами. Так, у листі 1649 р. до Яна Казимира гетьман Хмельницький згадав про давні права і привілеї, якими володіла Русь, коли добровільно приєдналася до Польщі¹⁹.

Саморепрезентація Хмельницького на початковому етапі війни, якщо вірити повідомленням польських джерел, також містила історичні конотації. У відомому щоденнику польського підкоморія М'яковського Хмельницький представляв себе руським князем, «самодержцем руським», готовим поширити свою владу «по Львів і Галич»²⁰. Очевидно, ґрунтуючись на власних спостереженнях, М'яковський в одному із своїх

¹⁷ Там же. С. 17–18.

¹⁸ Там же. С. 38.

¹⁹ Документи Бодана Хмельницького (1648–1657) / Упоряд. І. Крип'якевич. Київ, 1961. С. 107.

²⁰ Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы в 3-х томах. Т. 2: (1648–1651). Москва, 1953. С. 118.

листів писав про те, що Хмельницький збирається стати руським князем²¹. У листі Хелмського єпископа 1648 р є згадка про те, що Хмельницький називає себе князем київським і руським²².

Невідомо, наскільки об'єктивними можуть бути ці зведення, але вони свідчать про певну рецепцію киеворуського минулого в інтелектуальній сфері в середині XVII ст., можливості його проектування на реалії того часу.

Але частіше тема руського минулого звучала в стосунках з Москвою. При цьому на рівні образів і символів українська сторона наголошувала на династичній спорідненості князя Володимира і московських царів, але підкреслюючи водночас першородність Києва і його князів в порівнянні з московською династією²³. Метою було привернути на свою сторону московського царя у мілітарному протистоянні з Річчю Посполитою, в той же час відстояти свою історичну суб'єктність, одним з компонентів якої виступала давньоруська спадщина.

У 1649 р. Богдан Хмельницький на зустрічі з царським послом Григорієм Унковским звертався до руського минулого, стверджуючи, що «от Владимира наша благочестивая христианская вера с Московским государством и имели едину власть»²⁴. Мова тут йде, насамперед, про прагнення гетьмана зрівняти і посилити свої позиції і легітимізувати за допомогою історії нинішній статус новоствореної держави. При зустрічі в Києві московського посольства на чолі з Бутурліним митрополит Сильвестр Косів говорив про місто як «наследие благочестивых древних князей русских», «седалище первого российского благочестивого князя»²⁵. Ніжинський протопоп Максим Филімонович в своїй промові перед царем 1654 р. згадував про те, що «за княжения великих князей русских, преславный град Киев бяше по прямому мати радов, мати церквам Божие жилище, второй Иерусалим нарицовашеся»²⁶.

Таким чином, на ранніх етапах існування Українського Гетьманату його очільники у відносинах з Москвою прагнули показати спадкоємність

²¹ Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу / Упоряд. Ю. Мицик. Київ, 2012. Т. 1. С. 195–196.

²² Документи об освободительной войне украинского народа (1648–1654). Киев, 1965. С. 44. В жартівливому універсалі Богдана Хмельницького — пародії на гетьманський універсал, автори початку XVIII ст. — спудеї Києво-Могилянської академії, назвали гетьмана «другий король галицький» (Універсали Богдана Хмельницького (1648–1657) / Упоряд. І. Крип'якевич, І. Бутич. Київ, 1998. С. 248).

²³ *Плохий С.* Переяслав 1654: православний дискурс та політична культура // Переяславська рада 1654 року. Історіографія та дослідження. Київ, 2003. С. 781.

²⁴ Воссоединение Украины с Россией... Т. 2. С. 152.

²⁵ Там же. Т. 3. Москва, 1953. С. 478.

²⁶ *Плохий С.* Переяслав 1654: православний дискурс та політична культура. С. 781.

своєї історії від давньої Русі і континуїтет династії. При цьому досягались дві мети — утвердження власного статусу і залучення московського царя як союзника і протектора. Напередодні Переяславської ради тоді ще генеральний писар Іван Виговський, звертаючись до царя через його посла, говорив про «благодать Божу», яка зараз, як і за часів князя Володимира, простягається над ними, бо цар Олексій Михайлович є «сродником» Володимира²⁷. Натомість у відносинах з польською стороною руське минуле використовувалося для створення концепту рівності. У сюжетах про підпорядкування Русі Польській Короні, що присутні як в наративних, так і в актових матеріалах, обов'язково вказується на його добровільному характері взамін гарантії прав і вольностей. При цьому вказується, що руський народ волею короля отримав рівні права з поляками.

Пізніше дискурс киеворуського минулого і континуїтету династії використовувався в період Руїни прихильниками «промосковської» партії для підтвердження своєї лояльності. Мартин Пушкар — опонент гетьмана Івана Виговського, звертаючись до царя, запрошував того відвідати землю своїх предків — «благородных святоруских царей»²⁸. Лівобережний гетьман Іван Брюховецький в 1665 р. у листі до царя підкреслював право Москви на суверенітет над Гетьманщиною через династичну спорідненість її монархів з київськими князями — колишніми володарями цих земель: «Полща дѣдичное панство себѣ над Малой Росией почитает, и во многих листѣх за дѣдичных подданных украинских людей имянует, а Малая Росия крестом святым от святого предка вашего царского пресвѣтлого величества блаженныя памяти от святого и равноапостолного царя Владимира, а не короля полского просвѣтилась, от которого блаженного Владимирова корени вы великий государь, ваше царское пресвѣтлое величество, истинный наслѣдник...»²⁹. Подібна риторика присутня в листі прихильника гетьмана Брюховецького, глухівського протопопа Івана Шматковського, який називав Гетьманщину «землей російского наследия», а предками московського царя — давньоруських князів Володимира, Ярослава, Ізяслава, Лева, Михайла Мономаха³⁰.

Втім, самим головним маркером спадкоємності історії давньої Русі і Гетьманщини як її продовження були права і вольності, даровані і затвержені саме в киеворуські часи. Їх «стародавність» і «віковічність» принагідно завжди особливо підкреслювалися, а самі вони представ-

²⁷ Воссоединение Украины с Россией... Т. 3. С. 460.

²⁸ Акты относящиеся к истории Южной и Западной России (далі — Акты ЮЗР). Т. XV. Санкт-Петербург, 1892. С. 94.

²⁹ Там же. Т. V. Санкт-Петербург, 1867. С. 243.

³⁰ Там же. С. 194.

лялися своєрідним «історичним багажем», з яким українці відстоювали свою самобутність в тілі Речі Посполитої, а згодом Московського царства і Російської імперії. Особливо актуальними вони ставали у відносинах з російськими зверхниками, що уявлялися останньою ланкою в ланцюзі гарантів цих прав і вольностей: давньоруські князі — литовські князі — польські королі — московський цар. Зокрема, в листі від 1654 р старшина просила царя про підтвердження прав «отческих и праотческих з веков от князей благочестивых и королей польских утвержденных»³¹. Уже після смерті Хмельницького новий гетьман також згадував про давньоруське минуле, як основу прав і вольностей, дарованих «блаженной памяти князьями российскими»³².

Апеляція до Русі простежується також в аналогічних зверненнях міщанського стану до царя про підтвердження їх привілеїв. Так, київські та переяславські жителі у 1654 р. просили за свої права, «дарованные от древних князей»³³. Подібна інструменталізація киеворуського минулого простежується і в петиції монастирів про давність їх прав. Про давню Русь згадували монахи Михайлівського монастиря, просячи через посередництво гетьмана підтвердження своїх прав на маєтності³⁴. У схожому документі про права Видубицького монастиря також було відсилання до часів правління князя Всеволода Ярославича, який дарував їх монастирській братії³⁵. Богдан Хмельницький у своєму листі до Яна Казимира на захист прав і привілеїв православних жителів Львова теж використовував пам'ять про Русь, посилаючись на їх обдарування галицьким князем Левом Даниловичем³⁶.

Після гетьманування Хмельницького й періоду Руїни присутність Русі та її минулого в політичному дискурсі Гетьманщини помітно падає. Але все ж це минуле актуалізується в окремих випадках для проведення певних аналогій і асоціацій. Наприклад, 1675 р. гетьман Петро Дорошенко, виправдовуючи свій союз з турками і татарами, в листі до лівобережного гетьмана Івана Самойловича посилався на авторитет «князей рустіих», які в протистоянні з ворогами часто використовували «сили татарские»³⁷. Його опонент, лівобережний гетьман Іван Брюховецький, відкидав подібні твердження, ґрунтуючись на неприпустимості порівняння гетьманської і князівської влади: «Куда нам равняются с князьями

³¹ Документи Богдана Хмельницького. С. 332.

³² Акты ЮЗР. Т. IV. Санкт-Петербург, 1863. С. 37.

³³ Документи Богдана Хмельницького. С. 326.

³⁴ Там само. С. 432.

³⁵ Там само. С. 367.

³⁶ Там само. С. 202.

³⁷ Акты ЮЗР. Т. XII. Санкт-Петербург, 1882. С. 120.

рускими. Равные с равными должны сравняться, а русские князья были независимыми властителями»³⁸.

Примітно, що в документах Івана Мазепи ми вже не знаходимо звертань до киеворуської історії. Винятком можуть бути хіба що згадка про маєтні права монастирів, зокрема, Видубицького, якому Мазепа, як і інші гетьмани, ці права підтверджували³⁹. У документах Мазепи натовість зустрічається інша формула історичної легітимації — «валечные антицесоры наши запорожские гетманы»⁴⁰, що витісняє давньоруських князів, діяння і авторитет яких використовувалися раніше.

Історія давньої Русі лише фрагментарно присутня в текстах Гетьманщини. Але, тим не менше, вона грає важливу роль в процесі формування нової спільноти — «малоросійського козацького народу». Включення в хозарський міф киеворуської історії і фактичне їх злиття забезпечило континуїтет її історичності, починаючи з хозарських часів, через історію Русі, Литви та Речі Посполитої до проголошення Україною незалежності. Важливим елементом цього континуїтету були «права і вольності» — один з основних факторів існування народу. Давня Русь стала відправною точкою і головним атрибутом їх легітимації, на авторитет якої посилювалися не тільки автори наративів. Киеворуське минуле, як частина «своєї» історії, використовувалося як додатковий аргумент легітимності держави та її народу в дипломатії раннього Гетьманату. Після закінчення певного періоду давньоруська історія в текстах використовується все менше для кристалізації ідентичності, витісняючись подіями недавнього минулого.

References

1. Plokhij S. [2005]. *Nalyvajkova vira: kozatstvo ta relihiia v rann'omodernij Ukraini*. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Plokhij S. [2003]. Pereiaslav 1654: pravoslavnyj diskurs ta politychna kul'tura *Pereiaslavs'ka rada 1654 roku. Istoriorafiia ta doslidzhennia*. K., 2003, 775–796. [in Ukrainian].
3. Pritsak O. [1973]. *Ipats'kyj litopys ta joho rolia u restavratsii ukrains'koi istorychnoi pam'iaty // Chomu katedry ukrainoznavstva v Harvardi? Vybir statej na temu nashoi kul'turnoi polityky (1967–1973)*. Cambridge, MA [in Ukrainian].

³⁸ Смолій В., Степанков В. Петро Дорошенко. Політичний портрет. Київ, 2011. С. 563.

³⁹ Універсали Івана Мазепи (1687–1709). Матеріали до українського дипломатарію. Ч. II. Київ–Львів, 2006. С. 389.

⁴⁰ Універсали Івана Мазепи. С. 269. Універсали Павла Полуботка (1722–1723). Матеріали до українського дипломатарію. Додатки. Київ, 2008. С. 212–213, 341.

4. Smolij V., Stepankov V. [2011]. *Petro Doroshenko. Politychnyj portret*. Kyiv [in Ukrainian].

5. Tolochko O. [2004]. Kyievo-rus'ka spadschyna v ukrains'kij istoriohrafii XVIII st. *Ukraina i Rosiia v istorychnij retrospektyvi. T. 1. Ukrains'ki proekty v Rosijs'kij imperii*, 310–318. [in Ukrainian].

6. Ul'ianovs'kyj V., Yakovenko N. [1993]. *Ukrains'kyj pereklad Khroniky Strykovs'koho kintsia XVI — pochatku XVII stolittia // Rukopysna i knyzhkova spadschyna Ukrainy*, 1, 5–12. [in Ukrainian].

7. Zatyliuk Y. [2010]. Predky «kozats'koho malorosijs'koho narodu» i kyievo-rus'ka spadschyna v uiavlenni elity chasiv Pylypa Orlyka. *Pylyp Orlyk: zhyttia, polityka, teksty. Materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii «Ad fontes» do 300-littia Benders'koi konstytutsii (1710 r.)*. Kyiv, NaUKMA, 14–16 zhovtnia 2010 r. [in Ukrainian].

Andrii Bougyria

PhD, Senior research Scholar
Institute of History of Ukraine
National Academy of Sciences
(Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0001-9060-6409>

KYIVAN RUS' PAST IN THE TEXTS OF THE HETMANATE

Abstract. *Kievan Rus' past did not become an important element in narrative texts, their authors seemed to ignore this topic. However, elements of this past, despite the lack of event description, are included in the content of narrative and act sources for the historical legitimation of Ukrainian autonomy, giving it the status that existed in neighboring countries. The aim of the article is to analyze the functioning of the discourse of the Kievan Rus' past in narratives and act materials, to trace which identity markers were constructed. The methodology of the research is based on the deconstruction of texts — act and narrative, which existed in the Hetmanate during this period. The originality lies in the comprehensive study of textual sources, which made it possible to reconstruct one of the aspects of the creation of a new community — the "kozats'kyj malorosijs'kyj narod." Conclusions. The Kyivan-Russian past is instrumentalized in the texts in order to give legitimacy to the autonomous state and its commonality. Its presence in narrative texts and documents was used as an additional argument in ethnogenetic constructions in combination with the Khazar myth, creating analogies with modern events and processes. Plots from it are present in the documents of the Hetmanate primarily for the "external consumer" — the Commonwealth and the Moscow Tsardom, in order to raise its state status.*

Keywords: *Hetmanate, Rus, the construction of identity, "Cossack chronicles".*